

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาของการวิจัย

ด้วยนโยบายของรัฐบาลที่จะดำเนินการปรับลดเวลาเรียน โดยจะทำการปรับหลักสูตร เพื่อให้ให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขไม่เรียนเพื่อมาสอบอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กยุคโลกไร้พรมแดนให้เด็กคิดปฏิบัติมากกว่าท่องจำ ทั้งนี้เพื่อดำเนินการตามนโยบายดังกล่าว จึงมีการกำหนดให้สถานศึกษา “ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้”

โดยขอความช่วยเหลือของกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามวายนั้น นายกมล รอดคล้าย เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดกิจกรรมให้โรงเรียนเลือกนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ 4 กิจกรรม ได้แก่ 1. กิจกรรมเสริมสร้างทักษะ ที่เน้นให้เด็กทำกิจกรรมนอกห้องเรียน โดยกิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ในช่วงเช้า เพื่อให้เด็กมีทักษะและลงมือปฏิบัติจริง อาทิ การทำโครงงาน การวาดรูป เล่นละครประวัติศาสตร์ เป็นต้น 2. กิจกรรมเสริมให้โรงเรียนจัดตามความเหมาะสมและความพร้อม อาทิ ชมรมจิตอาสา ชมรมกีฬา ฯลฯ 3. กิจกรรมสอนอาชีพ ซึ่งมีโรงเรียนในสังกัด สพฐ. กว่าหมื่นโรง มีความต้องการเรื่องดังกล่าว โดยโรงเรียนอาจชักชวนผู้ปกครอง หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามาร่วมให้ความรู้และสอนอาชีพให้แก่เด็กนักเรียนรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตด้วย และ 4. กิจกรรมสอนเสริมวิชาการ ซึ่งไม่ใช่การติวเด็ก แต่เป็นการดูแลเด็กที่มีปัญหาเรียนอ่อนหรือสอนการบ้าน เป็นต้น

จากกรอบกิจกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่ากิจกรรมส่งเสริมอาชีพด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น เป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี เนื่องด้วยภูมิปัญญา คือ ความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงาน ที่คนในท้องถิ่นได้ค้นคว้า รวบรวมและจัดเป็นความรู้ถ่ายทอด ปรับปรุงจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลิตผลที่ดังดงาม มีคุณค่ามีประโยชน์ หมู่บ้านแต่ละชุมชนล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือสามารถคิดประดิษฐ์ตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ผู้นำเหล่านี้ เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

ทั้งนี้ในปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบกับวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ทำให้สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาการทอดทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่ภูมิปัญญาเหล่านั้นเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน ตลอดจนยังเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ เห็นดีเห็นชอบกับนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ หากเราไม่หาความก้าวหน้าเหล่านั้น บางอย่างเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง ดังที่ กรมทรัพย์สินทางปัญญา (2557) กล่าวในระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่า องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมักถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงอยู่เสมอ และประเทศไทยเองเป็นประเทศที่มีแหล่งความรู้ดั้งเดิมอยู่มาก ทั้งนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยภายในประเด็นด้านการปฏิรูปการศึกษาและสร้างสรรค์ การเรียนรู้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิจัยด้านการปฏิรูปการศึกษา การจัดการศึกษา และรูปแบบการศึกษาที่

เชื่อมโยงสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการบริหารจัดการการเรียนรู้สู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์การวิจัยไว้ว่า “พัฒนาระบบการศึกษาของสังคมไทย สู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม มีระบบบริหารจัดการงานวิจัยที่มีคุณภาพและศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันกับต่างประเทศ” ทั้งนี้การพัฒนาการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าวจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับคำกล่าวของ ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551) ที่ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานับเป็นกระบวนการที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กหากชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรการศึกษา รวมถึงการเชิญผู้ปกครองที่มีความรู้และมีเวลาว่างมาเป็นครูพ่อกูแม่ให้ความรู้ด้านวิชาการ ด้านภูมิปัญญากับบุตรหลานย่อมเกิดผลดีทั้งต่อโรงเรียน ส่วนผู้ปกครองย่อมภาคภูมิใจที่ได้สอนบุตรหลานในโรงเรียน รวมถึงนักเรียนที่จะมีความเคารพและนับถือในตัวผู้ปกครองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนจากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ชุมชนอาจมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา การกำหนดนโยบาย เป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา การประชาสัมพันธ์สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา การตรวจสอบการจัดการศึกษา โดยการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญามาผสมผสานแล้วจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะที่หลากหลายให้แก่ผู้เรียนโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

อำเภอดอยหล่อเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอจอมทอง ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็น อำเภอดอยหล่อ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ปีเดียวกัน และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 เขตปกครองแบ่งเป็น 4 ตำบล คือตำบลดอยหล่อ ตำบลสองแคว ตำบลยางคราม ตำบลสันติสุข มีประชากรสำรวจในปี พ.ศ.2557 จำนวนทั้งหมด 26,083 คน (กรมการปกครอง, 2557) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอดอยหล่อ เช่น การทอผ้า การแปรรูปอาหารท้องถิ่น การจักสาน การแกะสลักไม้ และดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น (วัชร เกณฑ์ปัญญา, 2551) ทั้งนี้หากมีการส่งเสริมให้ผู้มีความรู้ทางด้วยภูมิปัญญาข้างต้น ซึ่งเป็นบุคคลในพื้นที่มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่สถานศึกษาในท้องถิ่น โดยการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอดอยหล่อให้แก่ลูกหลานของตนในรูปแบบต่าง ๆ ก็จะส่งผลให้ภูมิปัญญานั้นได้สืบทอดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังจะสร้างรูปแบบความร่วมมือในการจัดการศึกษาของชุมชนอีกด้วย

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในเขตอำเภอดอยหล่อ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้น เพื่อจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาในรูปแบบที่หลากหลาย ให้คนในท้องถิ่นเองหรือผู้สนใจได้ศึกษาภูมิปัญญาอันสะท้อนถึงวิถีชีวิตและภูมิรัฐของคนในท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ การวิจัยครั้งนี้เพื่อจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของอำเภอดอยหล่อ และทำฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นขอบเขตเนื้อหาคือต้องการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหมด 9 ประเภท ได้แก่

1. ด้านเกษตรกรรม
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
3. ด้านการแพทย์แผนไทย
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน
6. ด้านศิลปกรรม
7. ด้านภาษาและวรรณกรรม
8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี
9. ด้านโภชนาการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ตำบล 54 หมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่าง

ภูมิปัญญาที่สำคัญของแต่ละตำบล ในอำเภอดอยหล่อ เพื่อนำมาสร้างเป็นวิดิทัศน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอดอยหล่อ โดยการร่วมกันพิจารณาคัดเลือกจากตัวแทนของชุมชนจากหลายภาคส่วน อาทิ ตัวแทนฝ่ายปกครอง ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตัวแทนชาวบ้าน และตัวแทนจากสถานศึกษา เป็นต้น

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น

การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอดอยหล่อ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

ตัวแปรตาม

องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่

ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจาก 54 หมู่บ้าน 4 ตำบลของอำเภอดอยหล่อ แล้วนำเสนอในรูปแบบสารสนเทศที่น่าสนใจสามารถนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้

ผู้ทรงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ผู้ที่ได้รับคัดเลือกจากหน่วยงานทุกผ่านส่วนของท้องถิ่นที่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ผู้วิจัยไปรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาทั้ง 23 ชนิดจากบุคคลเหล่านี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสมหรือสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีทั้งหมด 9 ประเภท คือ ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณี และภูมิปัญญาด้านโภชนาการ และจะนำเสนอในเว็บไซต์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ความสัมพันธ์อันดีและความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานทุกภาคส่วนของอำเภอดอยหล่อ
2. ข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอดอยหล่อ